

JOURNAL of SOCIAL and HUMANITIES SCIENCES RESEARCH (JSHSR)

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Received/Makale Gelis 20.03.2022
Published /Yayınlanma 31.05.2022
Article Type/Makale Türü Research Article

Citation/Alıntı: Sarıkaya, M. (2022). Bir Şer'iyye Sicili'ne göre Osmanlı'da aile: Kütahya örneği (1785-1788). *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 9(83), 1119-1125.
<http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.3098>

Muhammet SARIKAYA

<https://orcid.org/0000-0003-3375-1145>

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yeni Çağ Tarihi ABD, Kütahya / TÜRKİYE

BİR ŞER'İYYE SİCİLİ'NE GÖRE OSMANLI'DA AİLE: KÜTAHYA ÖRNEĞİ (1785-1788)*

FAMILY IN OTTOMAN ACCORDING TO SHARIA REGISTRY: THE CASE OF KÜTAHYA (1785-1788)

Issue/Sayı: 83

Volume/Cilt: 9

jshsr.org

ISSN: 2459-1149

ÖZET

Şer'iyye sicilleri anlam olarak mahkeme kararlarını ifade etmektedir. Osmanlı döneminden günümüze kadar ulaşan bu kararlar, toplumun sosyal, siyasi ve iktisadi yapısı hakkında bize pek çok bilgi vermektedir. Zira sicillere kaydedilmiş bilgilerden yola çıkarak toplumun yapısını ve birbirleriyle olan ilişkilerini, miras ve tereke kayıtlarında iktisadi yapıyı, merkezden gönderilen kararlarda ise merkezi idare ile taşra arasındaki ilişkilerin içeriğini görebiliriz. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde mikrofilmleri kayıtlı olan şer'iyye sicillerinin 108 tanesi Kütahya şehriyle ilgilidir. 1785-1788 yılları arası tarihlenen kayıtlar 5 Numaralı Kütahya Şer'iyye Sicili'nde bulunmaktadır. Dönem hakkındaki aile yapısının tespitine yönelik yaptığımız çalışma, sicildeki veriler doğrultusunda incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Kütahya, Tereke, Aile Yapısı, Şer'iyye Sicili.

ABSTRACT

Sharia registers mean court decisions. These decisions, which have survived from the Ottoman period to the present, give us a lot of information about the social, political and economic structure of the society. Because, starting from the information recorded in the registers, we can see the structure of the society and its relations with each other, the economic structure in the inheritance and estate records, and the content of the relations between the central administration and the provinces in the decisions sent from the center. 108 of the şer'iyye registers, the microfilms of which are registered in the Prime Ministry Ottoman Archives, are related to the city of Kütahya. The records dated between 1785 and 1788 are in the Kütahya Şer'iyye Register No. Our study to determine the family structure of the period will be examined in line with the data in the registry.

Keywords: Kütahya, Tereke, Family Structure, Sharia Registry.

1. GİRİŞ

Osmanlı'da mahkemelerin verdiği kararların kaydedildiği şer'iyye sicili defterleri, taşradaki gündelik yaşantının ortaya çıkarılmasında önemli yer bir yer edinir. Bu defterler, özel hukuka dair pek çok konuyu ihtiva ederler. Osmanlı Devleti açısından stratejik öneme sahip Kütahya, çalışmamızda örnek olarak seçilmiştir. Kütahya 5 Numaralı Şer'iyye Sicili çalışmamızın ana kaynağı olarak taranmıştır (Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA], MŞH. ŞSC.d..6297). XVIII. yüzyılın sonlarında Kütahya'daki aile yapısı olarak mehir, çok eşlilik, vekâlet, nafaka gibi konularda verilen hükümler tespit edilerek Kütahya'nın sosyolojik tespiti yapılmıştır.

* Bu çalışma, yazarın Kütahya 5 Numaralı Şer'iyye Sicili Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Aile, toplumsallaşma sürecinin başlangıcı olarak kabul edilen ve karşılıklı ilişkilerin kurallar bütünüyle bağlandığı hukuki, sosyal ve ekonomik tarafları olan bir birim olarak ifade edilir. (Sayın, 1990, s. 2). Toplumun bağlı olduğu mekan ve zaman doğrultusunda bazı unsurlar aileyi meydana getirir. Kınalızade Ali Çelebi, aileyi meydana getiren unsurları şu şekilde belirtir. Bunlar anne, baba, çocuklar, hizmetçi ve yiyeceklerdir (Öztürk, 1990, s. 98). Geniş bir coğrafyaya hakim olan Osmanlı Devleti'nde aile birimi oluşurken örfi olarak farklı uygulamalar söz konusu olsa da toplumun düzenini korumak için en temel birimi korumak gerekiyordu. Hukukun da temel görevi düzeni korumak olduğu için düzenin en temel birimini ayrı görmesi mümkün değildi. Osmanlı Devleti'nde bu amaçla aile yapısı İslâm hukukuna göre düzenlenmiştir (Yaman, 2013, s. 18).

2. AİLENİN MEYDANA GELİŞ SÜRECİ

2.1. Nişan

Evlenmelerinde herhangi bir sakınca olmayan kadın ve erkeğin evliliği vadettiklerine dair kişiler arasında kurulan bağ durumuna nişan denilmektedir (Acar, 2007, s. 152). Diğer ifade ile *namzetlik* adı verilen nişan, evliliğin meydana gelmesinde atılan ilk adımdır. İslâm hukuku evlenmeye karar veren kadın ve erkeğin nişan merasimini müteakip birbirleriyle özgürce görüşmelerine cevaz vermemiştir. Herhangi bir hukuki yönü olmayan nişanlılıkta belirli bir süre de verilmemiştir (Ünal, 2012, s. 58). Aileler arasında yapılan bu merasimin hukuki yönü olmadığından şer'iyeye sicillerine yansımamıştır. Ancak bu süreçte ortaya çıkan anlaşmazlık ve çekişmeler mahkeme kayıtlarına yansiyabilmektedir.

Osmanlı Devleti'nde nişanlılık sürecinin başlamasıyla toplumun en temel yapısı olan ailelerin kendilerine göre belli adet ve göreneklere bulunmaktaydı. İncelediğimiz Kütahya örneğinde bu merasim kız isteme, söz kesme, nişana hazırlık, küçük nişan, koca nişan, nişanlı görme gibi aşamalardan oluşuyordu. Örneğin Kütahya yöresinde nişana hazırlık aşamasında *şeker tabağı götürme* ve *nişan dürüsü* gibi uygulamalar görülmekteydi (Aslıhak, 2010, s. 133).

2.2. Nikah

Fıkıh terimi olarak aralarında evlilik için bir mani bulunmayan kadın ve erkeğin hayatlarını bir araya getirme durumunu ifade eder. Nikah, bütün semavi dinlerde insan soyunun devamı için kurulan ilişki olarak anlaşılmıştır. Evlilik sonucunda ise aile kurumu meydana gelir (Atar, 2007, s. 112). Osmanlı Devleti'nde nikah, kimi zaman kadın ve erkeğin kadı huzuruna çıkarak, kimi zaman da mahkemeye vekil göndermelerıyla evde şahitler huzurunda kıyılır ve evlilik sözleşmesi mahkeme siciline kaydedilirdi (Özbilgen, 2010, s. 28). Mahkeme kadısı, şahitler önünde mehir bedelini sicile yazarak kayıt altına alırdı. Örneğin incelediğimiz dönemde karşımıza çıkan kayıta Kütahya'nın Bölücek Mahallesi'nden Ümmügülsüm binti İbrahim ile Molla Mustafa bin Halil isimli kişilerin evliliğinde belirlenen mehir miktarının 30000 meblağ olarak kaydedildiğini görüyoruz (Kütahya Şer'iyeye Sicili [KŞS] 5, 0101). Evlenenlerin ise birbirleri üzerinde birtakım hakları vardır. Erkeğin kız tarafına *mehir* olarak adlandırılan ve kişiler arasında kararlaştırılan bir miktar para yahut eşya ödemesi gerekirdi (Ortaylı, 1980).

2.3. Mehir

Mehir sözlük anlamı olarak ücret manasına gelir. Fıkıh terimi olarak evlilikte erkeğin kadına ödediği para veya malı ifade eder. Kur'an-ı Kerim'de evlenen kadınlara mehirlerinin verilmesi ve aşırıya kaçılmaması emredilmiştir. Tamamen kadının malı sayılan mehir, boşanma durumunda kadınlara güvence sağlama konusunda kolaylık sağladığı söylenebilir. Mehir, ödeme tarzına göre evlilik sırasında ödenene mehir-i muaccel ve boşanma ve evlilik hallerinde ödenmek üzere ertelenen meblağa mehir-i müeccel olmak üzere iki şekilde ifade edilirdi (Aydın, 2003, s. 389).

Kütahya'da 1785-1788 yılları arasındaki mehir miktarlarını genel olarak tereke kayıtlarına göre tespit edebiliyoruz. Veraset davaları görülürken İslâm hukukunun gerektirdiği şekilde önce kadının mihr-i müeccel ödenmiş, ardından kalan mal varisler arasında taksim edilmiştir. Sicile göre Kütahya'da tespit edebildiğimiz mehir-i müeccel miktarları şu şekilde kaydedilmiştir: Örneğin 5 adet tereke kaydında mihr-i müeccel miktarı 83 kuruş olarak belirlenmiştir (KŞS 5: 0007, 0015, 0098). 20 kuruşun altında 1 tereke kaydı olmasına karşın 30 ile 60 kuruş arasında belirlenen miktarlara ilişkin 6 belgeye rastlanmıştır (KŞS 5, 0004, 0005, 0011, 0013, 0014, 0061). Anlaşıldığı kadarıyla mal varlığı yüksek diyebileceğimiz kişilerin terekelerindeki mihr-i müeccel miktarları da o oranda yüksek belirlenmiştir. Muhtemelen verilen mehir miktarları ailelerin ekonomik durumuyla da doğru orantılıydı.

2.4. Çok Eşlilik

Bu ifade aslında hem erkeğin hem de kadının birden çok kişiyle evli olmasını ifade eder. Fakat genel olarak dinlerde ve beşerî sistemlerde çok eşlilikten erkeğin birden fazla kadınla evliliği kastedilir. İslâm, tek eş ile evliliği desteklemekle birlikte çok eşliliği de men etmemiştir. Ancak çok eşliliğe zorlayıcı şartlar getirmekle birlikte üst sınır olarak dört eşle evliliğe müsaade etmiştir (Ali, 1993, s. 365). Çok eşlilik, yaygın olmamakla birlikte Osmanlı toplumunda da görülüyor. Dinen bu konu hakkında cevaz verilmiş olsa da uygulamada sadece zengin ailelerin bu uygulamaya başvurduğu söylenebilir. 1785-1788 yılları arasında Kütahya şer'iyye sicillerine kaydedilmiş olan 48 tereke kaydının 29'unda tek eşlilik buna karşın 2 tereke kaydında çok eşliliğin olduğunu görüyoruz. Çok eşliliğin kayıtlara geçtiği bu 2 tereke kaydından ise kişilerin iki eşle evlilik yaptığı kaydedilmiştir. Bununla birlikte çok eşlilik yapanların maddi durumlarındaki yüksek oranlar da dikkat çekicidir. Bu durum, çok eşlilikte ekonomik şartların da etkisini gösterir niteliktedir (KŞS 5, 0007, 0014).

Tablo 1. Tereke Kayıtlarına Göre XVIII. Yüzyılda Kütahya'da Evlilik

Eş Durumu	Sayı	Yüzde Hesabı
Tek Eş Evliliği	31	94
İki Eş Evliliği	2	6
Toplam	33	100

Yukarıdaki tabloda verilen oranlara göre dönemin Kütahya şehrinde tek eş evliliği yapanların oranı yüzde 94'lük bir oranda iken, çok eşlilik oranı ise yüzde 6'dır.

2.5. Ailelerin Çocuk Sayısı

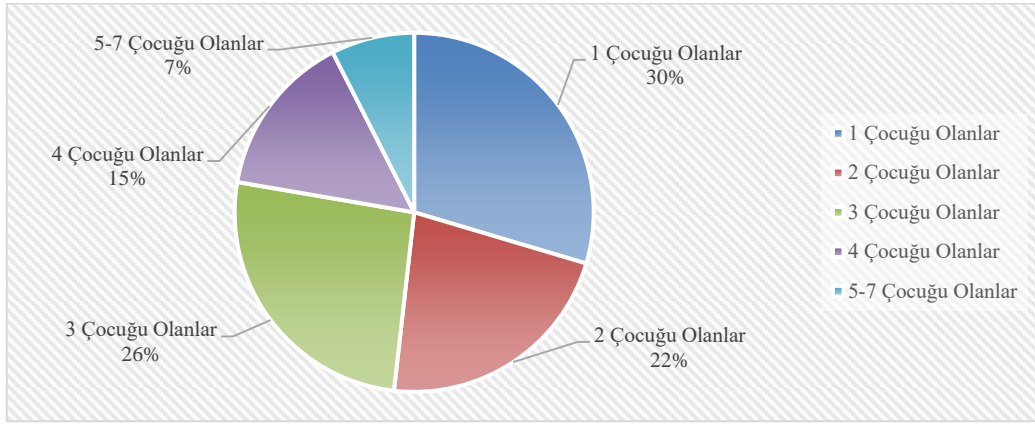
Aileyi oluşturan unsurlardan bir diğeri olan çocuklar, evliliğin en temel gayesi olmuştur. Ayrıca neslin devamı hususunda aile kurumunu devam ettirmesi bakımından ayrı bir öneme sahiptir. Osmanlı ailesi ve nüfusu hakkında çocuk sayısının tam olarak bilinmesi mümkün görünmemektedir. Her ne kadar tereke kayıtlarında bütün varislerin isimleri veriliyor olsa da bazı faktörler sebebiyle bunun tam sayıyı ifade etmeyeceği açıktır. Zira ölen ya da miras paylaşımında yer almayan kişilerin varlığı da söz konusu olabilir. Fakat en nihayetinde aile yapısında en sıhhatli bilgileri de tereke kayıtlarından elde edebilmekteyiz.

Aileyi oluşturan fertlerin yaş ve cinsiyet durumları bazı durumlarda önem kazanabilmektedir. Nitekim yeni nesilleri meydana getirecek çocukların kız-erkek ya da büyük-küçük olması sosyal alanlarda gerçekleşen birçok olayı izah edebilir. Tereke kayıtlarında yer alan kişilerin isimleri ve cinsiyetleri kaydedilmiş olsa da bu kişilerin yaşları hakkında herhangi bir kayıt göremiyoruz. Bununla birlikte kişilerin yaşla alakalı kayıtları ancak sagır-sagîre ya da kebir-kebîre şeklinde ifade edilmiştir.

Tablo 2. Tereke Kayıtlarına Göre Kütahya'daki Ailelerin Çocuk Sayıları ve Cinsiyetleri

Çocuk Sayıları	Sadece Erkek Çocuğu Olanlar	Sadece Kız Çocuğu Olanlar	Erkek ve Kız Çocuğu Olanlar	Aile Sayısı
1	3	5	-	8
2	2	1	3	6
3	-	1	6	7
4	-	-	4	4
5	-	-	1	1
6	-	-	-	-
7	-	-	1	1
Toplam	5	7	15	27

Yukarıdaki tabloda Kütahya şehrinde 1785-1788 yılları tereke kayıtlarında isimlerine rastladığımız çocukların sayısal bazda verileri verilmiştir. Kütahya'daki 27 ailenin 35'i kız 34'ü erkek olmak üzere çocuk sayıları 69 olarak hesaplanmıştır. Çocukların ebeveynleri ortalamaya dahil edildiğinde Kütahya şehrinde bir ailenin ortalama nüfusu 4-5 civarında görülmektedir. 25 ailenin çocuk sayısı 1-4 arasında olup, 2 ailenin çocuk sayıları ise 5-7 arasındadır.

Grafik 1: Tereke Kayıtlarına Göre Çocuk Sayıları Bakımından Ailelerin Oranları

Osmanlı Devleti'nin demografik yapısını ortaya çıkarmayı amaçlayan bir çalışmaya göre Osmanlı toplumunda çocuk sayısı 2,31 olarak tespit edilmiştir (Demirel, Gürbüz ve Tuş, 1992, s. 95). Bizim incelediğimiz Kütahya şehrinde ise dönem itibarıyla oransal olarak tespit edilen sayı 2,55 olarak hesaplanmıştır. Bu durumda çocukların ebeveynlerini hesaplamaya dahil ettiğimizde oransal olarak Kütahya'da çekirdek aile yapısına işaret etmektedir.

3. AİLENİN ÇÖZÜLMESİ

İslâm hukukunda evliliğin sona ermesi 3 şekilde olmuştur. Erkek tarafından tek taraflı olarak bain ya da talâk denilen şekilde beyan edilmesi, kadının muhâlea denilen mehir ve nafaka gibi haklarından vazgeçerek evliliği sonlandırması, diğeri de kadı kararı ile boşanma anlamına gelen tefriktir.

3.1. Talak

İslâm hukukunda erkeğin tek taraflı olarak kendi iradesiyle evlilik birliğini sonlandırması anlamına gelir. Talak, evliliği tekrar devam ettirebilmek için yeni bir akde ihtiyaç olup olmaması açısından ric'i ve bâin gibi kısımlara ayrılmıştır. Erkeğin tekrar bir nikâh akdine ihtiyaç duymadan iddet süresinin bitiminde evine dönüp evliliği devam ettirdiği ric'i olarak ifade edilir. Bâin ise tarafların tekrar bir araya gelebilmesi için kadının başka bir erkekle nikâh kıyıp boşanarak geri dönmesi şartına bağlı 3 talak ile boşanma usulüdür (Acar, 2010, s. 499).

3.2. Muhâlea

Evliliği devam ettirmek istemeyen kadının, uhdesinde bulunan bazı haklardan vazgeçerek boşanması anlamına gelir. İslam hukukuna göre kadının tasarrufunda bulunan bu haklar nafaka ve mehirdir (Atar, 2020, s. 400). Karşılıklı anlaşma esasına dayalı olarak gerçekleştirildiği için buna muhâlea adı verilmiştir.

3.3. Tefrik

Terim olarak iki şeyi birbirinden ayırmak anlamına gelen tefrik, İslâm hukukunda kadının hakime başvurması neticesinde gerçekleştirilen boşanma olarak tanımlanır. Diğer anlamı ile kazâi boşanma olarak ifade edilir. Tefrikin gerçekleşmesi için gaiplik, hapis, hastalık ve bedenî kusurlar, şiddetli geçimsizlik gibi sebepleri olması gerekmektedir (Acar, 2011, s. 277). Kütahya şehrinde incelenen dönemle alakalı gaiplik ve şiddetli geçimsizlik sebepleriyle 2 tefrik gerçekleştirilmiştir. Örneğin 28 Aralık 1785 tarihli bir belgede Kütahya'nın Meydan Mahallesi'nde ikamet eden Ümmühan, kocası Hasan'ın dokuz sene evvel başka memlekete gittiğini bildirmiştir. İfadelere göre kocasının 3 sene önce öldüğünü haber aldığını bildirmiş, gaiplik kararının neticesinde boşanması gerçekleştirilmiştir (KŞS 5, 0094). Kütahya'da tefrik ile boşanma meselesiyle alakalı bir diğer sebep ise şiddetli geçimsizlik nedeniyle olmuştur. 10 Haziran 1786 tarihli belgeden anlaşıldığı üzere Hatice isimli kadın eşi Taylak Hüseyin ile yaşadığı şiddetli geçimsizlikten dolayı tefrik davası açılmıştır (KŞS 5, 0094).

4. KADIN ve AİLEYİ KORUYUCU HAKLAR

4.1. Nafaka

Sözlükte geçinmek için gerekli olan yiyecek, eşya ve para gibi terimleri ifade eden nafaka, üç şekilde erkek tarafından eşi veya çocuklarına bırakılabiliyordu. Bu durumlardan ilki erkeğin evinden uzak kaldığı zamanlarda eş ve çocuklarına bağladığı nafaka, ikinci olarak erkeğin eşinden boşandığı

durumda iddet süresince eşine ödediği nafaka ve üçüncü olarak da vefat ardından kalan çocuklar için ödenen nafakadır (Erbay, 2006, s. 282).

Yukarıda şiddetli geçimsizlik sebebiyle gerçekleşen tefrik davası örneğinde nafaka ile ilgili hüküm verilmiş olup para ile birlikte eşyalar da nafaka tayininde yer almıştır. 10 Haziran 1786 tarihli belgeye göre Taylak Hüseyin'in eşi Hatice binti Osman ile aralarında olan ayrılıktan ötürü eşine 3 ay 10 günlük 5 kuruş nafaka bağladığı ve ayrılana kadar eşyaları eşine zimmetlediği anlaşılmaktadır. Bunun yanında 30 kuruş mehirini de eşine teslim etmiştir (KŞS 5, 0094).

4.2. Miras

Miras, bir fıkıh terimi olarak ölen kişinin bıraktığı mal varlığının akıbetini belirleyen kuralları ifade eder. Ölen kişilerin bıraktığı mirasa ise tereke adı verilmektedir. İslâm miras hukuku, ferdin ya da ailelerin korunmasını esas alan eğilimler açısından aşırılıktan uzak orta bir yol tuttuğu anlaşılır. İslâm miras hukukunda terekenin intikali bakımından külli halefiyet denilen kurallar hakimdir. Mirasçılık açısından bakıldığında bunun sebepleri kan bağı , evlilik ve velâyet olarak belirlenmiştir. Kan bağı olanlar ve evlilik devam ettiği sürece karı koca mirasın birinci derecede pay sahipleridir (Aktan, 2020).

Osmanlılarda mirasın taksimini belirleyen en önemli unsur dini farklılıklardır. Müslüman bir ailede erkek çocuk, kız çocuğundan iki katı fazla pay hakkına sahipti. Kadında öncelikle mehrini aldıktan sonra çocuğu olup olmaması şartına bağlı olarak 1/8 yahut 1/4 oranındaydı. Bu durumu Kütahya 5 numaralı şer'iyye sicilinde yer alan bir tereke kaydından şu şekilde örneklendirebiliriz (KŞS 5, 0009) .

Medîne-i Kütahyada Çukur Mahallesi sâkinlerinden iken bundan akdem vefât iden Hasan bin Abdullah nâm müteveffânın verâseti zevce-i menkûhe-i metrûkesi Alime binti Mehmed nâm hatûn ile sulbi kebîr oğlu es-Seyyid Hasan ile sulbiye-i kebîre kızı Haticeye münhasıra olduğu lede's-şer'ü'l-enver zâhir ve nümâyân oldukdan sonra müteveffâ-yı mezbûr vârisleri talebiyle tahrîr olunan terekesinin müfredât defteridir ki ber-vech-i âti zikr ve beyân olunur hurrîre fî el-yevmü'l-ehâdi ve'l- 'ısrîn min şehr-i Recebü'l-ferd sene ehadi ve mi'eteyn ve elf

(...)

Sahhü'l-Bâkî li'l-taksîm beyne'l-verese gurûş 435

Minhâ hissetü'z-zevcetü'l-mezbûre gurûş 54 akce 40

Minhâ hissetü'l-ibnü'l-mezbûre gurûş 253 buçuk akce 30

Minhâ hissetü'l-bintü'l-mezbûre gurûş 126 buçuk akce 45

Yukarıdaki verdiğimiz tereke kaydında görüldüğü üzere vefat eden erkeğin eşine çocuğu olduğundan dolayı 1/8 oranında miras verilmiştir. Kız çocuğuna düşen mirasın erkek çocuğuna kalan miktarın 1/2 oranında olduğu görülüyor.

5. AİLELERİN EKONOMİK DURUMLARI

Kütahya şehriyle alakalı 1785-1788 yılları arası ailelerin ekonomik durumlarını tespit edebilmek için şer'iyye sicillerinde başvurduğumuz en temel belge yine tereke kayıtları olmuştur. Zira bu belgelerde yer alan müfredat kısmı, ölen kişinin hem mal varlığı hem de meslek olarak yaptığı işi bize net olarak verebilmektedir. Dönem olarak baktığımızı karşımıza çıkan 48 tereke kaydından 33'ünde tespit edebildiğimiz tereke miktarları aşağıda tabloda verilmiştir.

Tablo 3. Kütahya'daki Ailelerin Tereke Miktarları

Cinsiyeti	1-100 kuruş		101-500 kuruş		501-1000 kuruş		1001 kuruş ve üstü		Toplam
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	
Erkek	6	21	10	37	3	11	9	36	28
Kadın	1	20	2	40	2	40	-	-	5
Toplam	7	21	12	36	5	15	9	28	33

Yukarıdaki tabloya göre incelediğimiz tereke kayıtlarındaki 28 erkeğin 10'unun 101-500 kuruş arasında değişen mal varlığı ilk sırada yer almakla birlikte 9 erkeğin mal varlığı ise 1000 kuruş ve üzeri olarak ikinci sırada yer almaktadır. Diğer taraftan 6 erkeğin 1-100 kuruş arasında değişen mal varlıklarına karşın 3 erkeğin de 501-1000 kuruş mal varlığı ile son sırada yer aldığını görmekteyiz. Kadınlarda ise pek fazla tereke kaydı olmamakla birlikte 5 kadından 2'sinin 101-500 kuruş mal

varlığına karşın 2'sinin ise 501-1000 kuruş arası mal varlığı görülmektedir. 1 kadının mal varlığı ise 1-100 kuruş arasında kaydedilmiştir.

Tabloda görüldüğü üzere kadınların da mal varlığına sahip olabildiğini görmekteyiz. Örneğin 27 Ocak 1787 tarihli tereke kaydına göre Şerife binti Osman isimli kişinin 763 kuruş olarak bıraktığı mal varlığında kendine ait mülkü ve oldukça pahalı kıyafetlere sahip olduğu görülmektedir (KŞS 5, 0096). 26 Mayıs 1787 tarihli bir diğer tereke kaydında ise Şerife binti Abdurrahman isimli kadının Kütahya'nın Servi Mahallesi'nde 500 kuruşluk bir mülke sahip olduğu ve 758 kuruşluk mal varlığı olduğu görülmektedir (KŞS 5, 0011).

Diğer taraftan mal varlığı yüksek tereke kayıtlarına göre zengin sayılabilecek kişilerin genel olarak sosyal statüye sahip ya da esnaflık yaptığı anlaşılmaktadır. Örneğin İshak Fakih Mahallesi'nde oturan başkâtib es-Seyyid Abdurrahman Efendi ibn es-Seyyid Abdülhay Efendi'nin 29 Mayıs 1787 tarihli terekesinin 2453 kuruş olduğu, bunun dışında bıraktığı mal varlığında oldukça zengin bir külliyyata sahip kitaplığı olduğu görülmektedir (KŞS 5, 0013). Bunun yanında ağdacılık mesleği ile ilgilendiği anlaşılan Şişman Kara Hacı Mehmed bin Receb Beğ'in 22 Haziran 1786 tereke kaydındaki mal varlığı 6772 kuruş olarak kaydedilmiştir (KŞS 5, 0061).

Kütahya'da ikâmet eden gayrimüslimlerin tereke kayıtlarına baktığımızda, genel olarak mal varlıkları yüksek düzeydedir. Gayrimüslimlerin meslek olarak ise esnaflık yaptıkları da tereke kayıtlarına yansımıştır. Örneğin 9 Haziran 1787 tarihli tereke kaydında Santoz veled-i Bedros'un mal varlığının 4973 kuruş olduğu ve kişinin terzilik mesleğini sürdürdüğü görülmektedir (KŞS 5, 0012). Bir diğer 14 Ağustos 1786 tarihli tereke kaydında ise Çerçi Müselman Mahallesi'nde ikâmet eden Beras'ın da terzilik ile uğraştığı ve 1014 kuruş mal varlığı bıraktığı görülmektedir (KŞS 5, 0062).

Bütün bu bilgiler ışığında Kütahya şehri ahhalilerinin mal varlıklarının iyi bir düzeyde olduğu, esnaf ve diğer sosyal statü sahiplerinin zengin olarak kabul edilebilecek kişiler olduğu öne sürülebilir.

6. SONUÇ

Kütahya sakinlerinin aile yapısı, maddi durumları, meslekî faaliyetleri gibi tespit edebildiğimiz birçok bilginin asıl kaynağını oluşturan belgeler tereke kayıtlarıdır. Sosyal tarih çalışmaları açısından şer'iyye sicillerindeki en önemli belge grubunu oluşturmaktadır. Osmanlı toplumunda ahalinin her kesimine ait kayıtlara terekelerden ulaşabiliyoruz. Bu kayıtlarda aile yapısı yanında tabii olarak detaylı bilgilere ulaşabilmeyi sağlayan envanter kısmıdır. Gayrimenkuller, kitaplar, ev ve mutfak gereçleri, kişisel eşyalar, borç ve alacaklar, nakit mevcudu detaylı şekilde kaydedilmiştir.

İslâm hukukunda ailenin korunmasına çok dikkat edilmiş, kadın ve erkeğin evlilikte ilk olarak rızası gözetilmiştir. Bununla birlikte kadınları koruyucu haklar doğrultusunda mehir ve nafaka hakları da güvence altına alınmıştır. Ayrıca yaygın kanaatin aksine kadına da bazı maddi haklarından feragat ederek boşanma hakkı verilmiştir. Diğer taraftan evliliğin devam edemediği durumlarda kadının sahip olduğu haklar da korunarak boşanma gerçekleştirilmiştir.

Kütahya şehri 1785-1788 yılları aile yapısı incelendiğinde tek eşliliğin hakim olduğu ortaya çıkmaktadır. Çocuk sayısının 2,55 olarak heaplandığı Kütahya'da, ebeveynleri ve ailenin diğer büyüklerini de hesaba kattığımızda çekirdek aile yapısının olduğu anlaşılmıştır.

Kadınların, mal varlığı sahibi olabildiği ve bunu da miras yoluyla intikâl ettirdiği anlaşılmaktadır. Diğer taraftan mal sahibi olan kadınların varlıklarının iyi bir durumda olduğu ortaya çıkmıştır.

Kütahya'da bulunan gayrimüslimlerin de şer'i mahkemelere başvurabildiği ve şer'i hükümlere göre kararlar aldığı da anlaşılıyor. Özellikle miras konularında gayrimüslimlerin Kütahya mahkemesinde haklarını aradıkları görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Acar, H. İ. (2007). Nişan. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (c.33, ss.152-154). İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Acar, H. İ. (2010). Talâk. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (c.39, ss.496-500). İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Acar, H. İ. (2011). Tefrik. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (c.40, ss.277-279). İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Aktan, H. (2020). Miras. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (c.30, ss.143-145). Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Ali, K. K., ve Ögüt, S. (1993). Çok Evlilik. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (c.8, ss.365-369). İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Aslıhak, T. (2010). Kütahya İli Evlenme Adetleri. *Kütahya Halk Kültürü Araştırmaları*, (ss.131-413). Kütahya: T.C. Kütahya Valiliği Yayınları.
- Atar, F. (2020). Muhâlea. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (c.30, ss.397-401). Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Atar, F. (2007). Nikâh. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (c.33, ss.112-117). İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Aydın, M. A. (2003). Mehir. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (c.28, ss.389-391). Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), 5 Numaralı Kütahya Şer'iyeye Sicili, (MŞH.ŞSC.d.), No.6297.
- Demirel, Ö., Gürbüz, A. ve Tuş, M. (1992). Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı. *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi. Cilt 1*, (ss.97-161). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- Erbay, C. (2006). Nafaka. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (c.32, ss.282-285). İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Ortaylı, İ. (1980). Anadolu'da XVI. Yüzyılda Evlilik Üzerine Bazı Gözlemler. *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 33-40.
- Özbilgen, E. (2010). *Bütün Yönleriyle Osmanlı: Adab-ı Osmaniyye*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Öztürk, H. (1990). *Kınalızade Ali Çelebi'de Aile Ahlakı*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- Sayın, Ö. (1990). *Aile Sosyolojisi*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Ünal, M. A. (2012). *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi*. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Yaman, A. (2013). *İslâm Aile Hukuku*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.